

Марина Коцюба,
студентка 2 курсу
спеціальності «Соціальна робота»
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка,

Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор кафедри
соціальної педагогіки та соціальної роботи
В. А. Поліщук

ЕЙДЖИЗМ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

Проблема стрімкого старіння населення протягом останніх років займає помітне місце у наукових розробках сучасних вчених. Питання порушення балансу між людьми молодого, середнього та літнього віків є актуальним як на глобальному, так і національному рівнях. Більшість розвинених країн порівняно давно зіштовхнулись з даною проблемою, інші – швидкими темпами наближаються до неї [1].

За шкалою ООН старим населення вважається тоді, коли частка людей у віці понад 65 років становить більше 7%. Демографічне старіння, яке є невід'ємною частиною демографічного розвитку, зафіксовано в Україні у середині ХХ століття: за період між переписами 1959 та 2001 років частка осіб у віці 60 років і старше зросла з 10,5 до 21,4 відсотка. Таким чином, населення України вважається дуже і дуже старим [2].

Як зазначається у Концепції демографічного розвитку українського суспільства соціально-економічні наслідки старіння населення мають такі особливості [3]:

– зростання частки осіб пенсійного віку призводить до збільшення обсягів споживання суспільних ресурсів на соціальне забезпечення в старості. За умов обмеженості таких ресурсів поширюється бідність та поглиблюється соціальна нерівність за віком. Бідність населення літнього віку зумовлює посилення тиску осіб пенсійного віку на ринок праці та додаткові матеріальні обов'язки працездатного населення;

– підвищення частки осіб літнього віку формує специфічні потреби у товарах і послугах, житлі, медичному та соціальному обслуговуванні;

– різниця в тривалості життя за статтю призводить до поширення жіночої самотності в літньому віці;

– зміни у співвідношенні поколінь впливають на міжпоколінні відносини у сім'ї та суспільстві, зокрема загострюють антагонізм між молоддю та особами літнього віку, платниками податків і пенсіонерами.

На сьогодні існує проблема, яка гостро постала у сучасних країнах, включаючи й Україну, де кількість людей літнього віку складає досить вагомий частку. Це проблема негативного ставлення до людей, які сягнули пенсійного віку, хибні стереотипи, які ґрунтуються на упередженому сприйнятті людей зважаючи на їх вікові характеристики.

У сучасному суспільстві складаються упереджені стереотипи старості, які негативно відбиваються не тільки на людях літнього віку, але й на всій культурі суспільства в цілому.

Такі стереотипи визначають конфліктний характер взаємовідносин між різними поколіннями, викликають таке явище, як ейджизм.

У сучасному світі людей літнього віку, як правило об'єднують в один віковий прошарок, який часто називають «третім віком» чи «населенням третього віку» [4, с. 362].

При збільшенні частки людей літнього віку у загальній структурі населення ставлення до них з боку представників молодших вікових категорій характеризується як упереджене, вороже, зневажливе. Такий тип взаємовідносин набув свого поширення в економічній, соціальній, загальнокультурній сфері. У документі ООН «Огляд світового економічного і соціального становища: розвиток в умовах старіння населення» зазначено, що хоч жорстоке ставлення є

категорією, яка важко підлягає оцінці, все ж таки повідомлення про зневажливе і жорстоке ставлення до людей літнього віку викликає стурбованість. Сигнали про жорстоке ставлення до людей літнього віку в сім'ї, місцевих громадах і будинках престарілих надходять як з розвинутих країн, так і з країн, які розвиваються. Фактори ризику часто пов'язані із відсутністю ресурсів по догляду за людьми літнього віку, недостатньою підготовкою і рівнем освіти тих, хто має здійснювати догляд за ними, існуванням у суспільстві негативних стереотипів стосовно людей літнього віку [5].

Вченими були помічені посилення конфліктів між представниками різних вікових груп. У 1969 році Роберт Батлер, директор Національного інституту старіння США, ввів у науковий обіг термін «ейджизм» [4, с. 362]. Згідно з його трактуванням ейджизм (від англійського age – вік) символізує приховане занепокоєння людей молодого і середнього віку, їх особистісну відразу і відчуття неприязні до людей, які старіють, страх немічності, смерті, хвороби. Ейджизм викликає стереотипізацію й дискримінацію людей літнього віку зважаючи на їх вікові характеристики, так само як расизм дискримінує людей за кольором шкіри.

Економісти трактують соціальний ейджизм як прояв дискримінації за віком, тобто упереджене ставлення стосовно будь-якої вікової групи; створення стереотипів поведінки і можливостей певної вікової групи, і, як наслідок, дискримінація по відношенню до людей певного віку, наприклад, до людей літнього віку [6, с. 536].

Відомий російський вчений І. Кон вказує, що ейджизм – це така життєва філософія, яка абсолютизує вік і створює нереалістичний і жорстокий культ юності [7, с. 284].

Н. Гапон конкретизує поняття соціального ейджизму у гендерному аспекті і зазначає, що це таке явище, яке виявляється в обмеженому доступі до ресурсів і відчуженні від участі у прийнятті рішень, найбільше стосується певних вікових груп жіночого населення та обумовлює їх готовність до виїзду за межі країни [8, с. 72].

Зміст поняття «ейджизм» свідчить, що переважаючою його ознакою є дискримінація, тобто така форма негативного ставлення до окремих осіб або груп, яка проявляється у готовності адекватно сприймати лише тих людей, які відповідають заздалегідь визначеному критерію віку. Таке ставлення зумовлене наявністю певних стереотипів, не відповідають дійсності, занадто узагальнені і не враховують реального стану речей. Сутність стереотипізації стосовно представників старших вікових категорій полягає у невинувато негативній установці щодо віку. Недиференційовані та упереджені судження приписують всім без винятку людям старшого покоління лише негативні якості, які знижують їх цінність для життєдіяльності суспільства.

Прояви ейджизму різноманітні. Багато в чому упередження ставлення до людей літнього віку виникає з переконання, що вони даремний баласт суспільства. Принаймні, якщо говорити, про розвинені країни Європи, поширена там дискримінуюча поведінка щодо осіб літнього віку багато в чому зумовлена переконаннями, думками про те, що літні люди, які живуть на соціальну допомогу, по суті є зайвими членами суспільства, інакше кажучи.

Вікові стереотипи негативним чином впливають на людей похилого віку. Головні проблеми полягають у тому, що людям літнього віку доводиться боротися з великою кількістю нав'язаних їм стереотипів поведінки, які немовби відповідають їхньому вікові. [4, с. 370].

Основними формами вияву ейджизму, відомими в соціальній педагогіці, соціології та психології, є такі:

- 1) едалтоцентризм, тобто неадекватний рівень егоцентризму дорослого населення щодо молодших та старших;
- 2) джейнізм – дискримінація старших людей порівняно з молодими, надання їм переваги у соціально-професійній та соціально-психологічній сфері;
- 3) едалтизм – негативне ставлення до дітей або молодших за віком з боку дорослих чи людей похилого віку, в тому числі й членів сім'ї (батьки, опікуни, родичі, старші брати/сестри) чи членів референтної групи (вчителі, дорослі).

З часом у розвитку теорії ейджизму стали проявлятися дві тенденції:

1) ейджизм як явище, яке має відношення виключно до людей похилого віку; ця соціальна група в такому разі окреслюється як така, що має певні негативні соціальні характеристики (наприклад, «тягар для суспільства»); звідси прагнення інших соціальних груп відноситися до людей похилого віку як до таких, що мають менше прав;

2) ейджизм як явище, яке поширюється не лише на людей літнього віку, а й на всіх, хто є дискримінованим за віковою ознакою. Головними чинниками дискримінації старості вчені вважають:

1. Економічні, що ґрунтуються на уявленнях людей про справедливий розподіл соціальних виплат, пільг і привілеїв, передусім, пенсійних. Таким чином, пенсіонери переважно вважають себе дискримінованими розмірами пенсії, а платники пенсійного податку – що дискриміновані саме вони, оскільки податки надто високі.

2. Аксиологічні, пов'язані з окресленням молоді як інвестиції в майбутнє, а людей літнього віку – як суспільного тягарю. Така позиція суттєво відрізняється від ставлення до старших осіб як мудріших, досвідченіших (що більш притаманно арабському й азійському світові). Визначення людей похилого віку як немічних, хворих, таких, що потребують додаткових витрат пов'язана в Україні з раннім старінням загалом, і з високим рівнем захворюваності – зокрема.

3. Медійні, тобто акцентація на фізичній привабливості й сексуальності, притаманній, насамперед, молодим людям. До цього варто додати рекламу із зображеннями сильного молодого тіла, або ж рекламу відновлення й продовження молодості (пластичні операції, косметичні процедури тощо). З іншого боку, спостерігається нестача реклами продукції, орієнтованої на людей літнього віку. У медійному просторі запроваджено теорію «релевантних аудиторій», до яких відноситься населення від 14 до 49 років.

Отже, ейджизм виявляється як у негативному ставленні до дітей чи молоді, так і в несприйнятті людей літнього віку. Найбільш часто ейджизм співвідноситься з негативним ставленням до людей літнього віку, що визначається як дискримінація старості.

Головним соціально-педагогічним інструментом зниження рівня ейджизму стосовно людей літнього віку є просвітництво, метою якого є формування рівня культури взаємин та налагодження культурного діалогу між різними поколіннями.

Слушна думка Йогана Вольфганга фон Гете – молодість є тим недоліком, який стрімко минає. Тому від того, як сучасні молоді люди вибудують свої взаємовідносини з представниками старших поколінь, який характер набудуть ці відносини – конфліктний чи партнерський – таке ставлення від своїх наступників вони отримають самі, перетнувши межу літнього віку.

Список використаних джерел

1. Денисенко М. Тихая революция [Електронний ресурс]: Отечественные записки. – 2005. – №3. – Режим доступу до журн.: http://magazines.russ.ru/oz/2005/3/2005_3_2.html.
2. Сидоренко О. (координатор ООН із питань старіння). Дзеркало тижня. – 28 червня – 4 липня 2003. – №24 (449).
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.10.2004р. №724-р „Про схвалення Концепції демографічного розвитку на 2005 – 2015 роки”. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/cardnpd>.
4. Смелзер Н. Социология / Пер. с англ. – М.:Феникс, 1998. – 688 с.
5. Обзор мирового экономического и социального положения, 2007 год. Развитие в условиях старения мира. [Електронний ресурс]: Департамент по экономическим и социальным вопросам. ООН, Нью-Йорк, 2007. – <http://www.un.org/russian/esa/economic/wesp07.html>.
6. Менеджмент и экономика труда. Новый англо-русский толковый словарь / Сост.: М.А. Сторчевой. – М.: Институт Экономическая школа, 2004. – 576 с.
7. Кон И. С. Любовь небесного цвета. – М.: ОЛМА – Пресс, 2001. – 384 с.
8. Гапон Надія. Суб'єктивація української жінки: філософсько-антропологічний дискурс другої половини ХХ сторіччя. Вісник Львівського університету. Серія: філософські науки. – 2006. – Вип. 9. – 290 с.